

BOSCO SZENT JÁNOS

Aki végigtekint az Egyház kétezeresztendős történetén, csak a legmélyebb hittel és csodálattal szemlélheti az isteni Gondviselésnek azt a bölcs irányítását és közreműködését, amely az Egyház kebelén belül mindig a kellő időben hívja létre a korszerűséget és a terjeszkedés győzelmes lendületét biztosító intézményeket, irányzatokat és szervezeteket s mindig akkor állít élre kiváló, kegyelemben edződött férfiakat, mikor a katolicizmus ügyének legnagyobb szüksége van rájuk. Nem állnak elő ezek a kiválasztottak újonnan talált tudományokkal, hanem csak az egyetemes és minden képességet eleve magában foglaló katolicizmusnak oly gondolatait hangsúlyozzák, oly erőit pillantják meg az isteni vezetés fényében, amelyek föllépésükig kevesebb szerephez jutottak s amelyek egy-egy kor irányának különösképpen megfelelnek.

A katolicizmus „fejlődéséről” beszélni ezzel kapcsolatban bizonyára tévedés volna; a „compositio oppositorum”-nak az a nagyvonalú és csodálatraméltó szintézise, aminek a történetileg iskolázott elme számára az Egyház tűnik, a maga hiánytalan teljességében megvan már az Evangéliumban, mintegy csírában s újat ehhez adni nem lehet, legföllebb nagyszabásúan kibontakoztatni lehet azt, amit e szent iratok tömör

mondatai tartalmazzak. A tisztán vallástörténeti szemlélet, mint Karl Adam is figyelmeztet, elégtelen a katolicizmus világtörténeti szerepének megértéséhez; ami egyes rendalapításokban, egyházi mozgalmakban különösképpen korszerűnek, a korszellemből eredőnek tűnik a szellemtörténet bűvára előtt, az minden aktualitása mellett is, nemcsak a kor szellemiségének terméke, hanem újrafölvétele, új hangsúlyhoz juttatása egy-egy az Evangéliumban már eleve benne foglaltatott eszmének, gondolatnak.

Mindez azonban nem merevséget jelent, hanem éppen ellenkezőleg, páratlan hajlékonyságot, nem korszerűtlenséget, hanem örök aktualitást; a Tanítás isteni gazdagsága és teljessége minden idő és minden táj számára biztosítja azt az erőt, amellyel a katolicizmus a történet formálásában méltó és döntő részt vehet. Méltó és döntő részt: soha e szerep nagysága még oly világosan nem állt előttünk, mint éppen napjainkban, a szellemtörténet virágkorában, amikor a tudomány nem elégszik meg az események hiteles rekonstruálásával, hanem minden egyes korban az események, mögött álló, eseményeket okozó s bennük megnyilatkozó lelket és szellemet keresi és igyekszik megragadni.

Ennek a szellemtörténeti szemléletnek a világában úgy állnak előttünk mind a nagy rendalapítók, — a pozitivisták fölfogás örök reakciói és korszerűtlenei — mint a korok lelkét leghatározottabban kifejező egyéniségek, mint korszakok legmodernebb alakjai. S ha a nagy szellemtörténeti korszakok számára szimbólumokat és típusokat keresünk, elsősorban rájuk téved tekintetünk. Szent Benedek s rendjének későbbi

clunyi reformátorai a romanizmus szellemének legmarkánsabb megtestesítői, Szent Norbert és Bernát egyéniségében a gregórika nyer nagyszerű kifejezést, Szent Ferenc és Domonkos alakjában s művében a gótika ragyog föl páratlan teljességben, egy Loyolai Szent Ignác, Bellarmin Szent Róbert pedig a barokk szellem remek típusai. Bosco Szent János, a szaléziársok alapítója, a XIX. század legmélyebb törekvéseinek összefoglalója.

*

Az első nagyjövőjű nyugati szerzetesrend alapítója, Szent Benedek, igazi római szellem, a szabály, a törvény és a fegyelem római tiszteletével, aki a kor tökéletességre vágyódó remetéit gyűjti közösségbe, „az Úr szolgálatában vitézkedő katonai céltestületbe” s aki a világtól elforduló, egyoldalú keleti remeteség eszményei helyébe az „ora et labora” újfajta ideálját állítja: azt az ideált, amely jogaihoz és méltóságához juttatja a munkát is s az egyéni megszentelődés mellett a felebarátok, a közösség megszentelésének gondolatát. Regulájában s rendjében, mint a szerzetesség történetének legavatottabb magyar bűvára, Balanyi György írja, „a kor két leghatékonyabb történetformáló ereje egyesül: a római szellem bámulatos szervezőképessége és az őskereszténység bensősége, a jogász éleslátása és az apostol lángoló buzgalma”. De az alapítás korszerűségét legjobban a mű mutatja, amit alkotott: a romanizmus keresztény Európája.

Ennek a romanizmusnak a virágkora, egyben

hanyatlás előtti utolsó gazdag kiteljesedése is, a XI. század.

A „Renovatio Imperii Romani” korszaka ez, a világbirodalom Róma eszméje a vezérlő csillaga, mely épp oly erővel nyilatkozik meg az Ottók német politikájában, mint a pápaság nagyszabású világuralmi törekvéseiben, melyeket VII. Gergely pápa képviselt. A rómaiságra törekvés, mely részben az antik impérium, részben a karoling világbirodalom emlékeiből táplálkozott, nemcsak a szokások külsőségeiben nyilvánul meg, hanem a lelkek legigazabb vágyaiban is, III. Ottó álmatag Róma-nosztalgijától a központosítás, a hierarkia törekvéseiig. Ez a gondolat állítja szembe az egyformán főhatalomra áhító pápaságot és császárságot az investitúra-harcban, ez az ihletője a bencésrend kebelében megindult hatalmas reformmozgalomnak is, mely a francia Cluny kolostorából indult ki. Ez a clunyi szellem a buzgalom lángoló erejével önti el egész Európát, egészen a kereszténység egységébe lépő magyarságig, ez fogja a különféle politikai érdekeket szolgáló népeket a lelkibbé, szellemibbé válás szintézisébe, ez nyomja rá bélyegét félreismerhetetlenül az egész korra, melynek legmélyebb és legtisztább törekvései és vágyai nyernek központosító, hierarchikus és reformáló szellemében kifejeződést.

A XII. század, a postromanizmus és pregótika e pompás és lírai kora, melyet a középkori fölvilágosodás idejének is neveznek, két szerzetesrendet is létrehozott: a ciszterciákét és a premontreiekét. Egymást kiegészítve a század uralkodó kettősségét mutatják, a völgyek magányába vonuló aszkétikus hevet és a nép

közé kiálló demokratizmust, a pompa teljes megtagadását és a pompa teljes beállítását az Isten tiszteletébe, a misztikus Isten-élmény elragadtatását és az egy új és forradalmi „propaganda fidei” realizmusát. S mint egyformán gyermekei annak a kornak, amely, a XI. század férfias epikája után, lírájában, társaságában gazdagsága és tehetsége csillogásával vette körül a nőt, mint különös tiszteletük tárgyát, mint égi pártfogójukat emelik oltárra a Boldogságos Szüzet, ez „asszonyi század” ragyogó mennyei asszonyi példaképét, A grangiákon, majorokban dolgozó laikus testvérek tömege pedig már a gótika demokratikusabb szellemére utal a benedekrend román arisztokratizmusa után.

Szent Domonkos, aki rendje szervezetének megalkotásakor a premontrai státúumokat is szem előtt tartotta, Szent Ferenc, aki Szent Norbert pasztorációs szándékait valósította meg nagyszabásúan, a gótika szellemének megtestesítői s ketten együtt és egymás mellett jelentik e gótika szintézisét, úgy, amint misztika és skolasztika XIII. századi fölvirágzása jelentik ezt ugyanegy gótikus istenélmény objektív és szubjektív megvalósulását. Az a román hierarkia, amely a XII. század föloldó irányzatában elhalványodott és a külső hatalom felől egy másfajta, belső hatalom rendje felé tolódott, amint a ciszterci rend aszkétizmusa, ősi Benedek-regula-recepciója mutatja, ebben a gótikában végérvényesen egy belső, misztikus világkép rendjét követi már, oly szubjektív rendet teremtve, amelynek vajmi kevés köze van már a külső impériumokhoz. E hierarkia a lelkekben önként, az élmény édességével megvalósuló Civitas Dei rendje, mely nem ismeri a

világi nemesség fokozatait, hanem egyedül a lelki nemesség mértékéhez igazodik, egy új, misztikus nemességhez, amely a német misztikusok, egy Suso gondolkodásában például, teljesen átveszi a világi nemesség szerepét. Át akkor, mikor a nemesi rend mellett egy új, polgári-városi rend lép a történelem színterére, át akkor, mikor a Dél eretnokségbe torkolló szociális mozgalmak a robbanásig ért elégedetlenséget mutatják s az Egyházat alapjában támadják, már a protestantizmus eszméivel: Kóma eltért az evangéliumi vallástól. Át akkor, mikor, a XII. század „felvilágosodása” után és a reneszánsz közvetlen küszöbén, egyszerre két ideál is vonzotta a romanizmus már merevnek ható teokráciájából kiszabaduló lelkeket: az antikvitás kultuszán föléledő tudomány és a klasszikus példákon át megszeretett természet. Ezt a kétféle új eszményt olvasztották bele a katolicizmus remek szintézisébe Szent Domonkos és Szent Ferenc: az fiának, Aquinói Szent Tamásnak monumentális filozófiájában a tudományt, ez himnikus lelkesedéssel és a Teremtő remekműve iránti áhítattal a természet teremtett világát.

A humanizmus és reneszánsz mértéktelen eszmehalmaza, a skolasztika reális gondolatrendszerének elaprózódása a nominalizmusban, egy új szellemi és fizikai világ fölfedezésének gögje s a fölfedező ember önmagára hagyatkozó öntudata: egy nagyszabású elvilágiasodási folyamat egyenes vonalban vezetett a hasztalan reformpróbálkozásokon át a reformációig, mely voltaképpen ennek a laicizálódásnak a betetőzése a szabad bibliaértelmezés és a „mindenki papsága” eszméivel. Ezzel a nemzeti nyelvet fölhasználó, a művelt-

ségben csak legfrissebben részesült nagytömegek szomjúságára építő mozgalommal az Egyház a tridenti zsinaton állt teljes határozottsággal és szervezeten szembe, s ennek az egyháztörténelemben talán legjelentősebb conciliumnak a szellemét, ezt a valódi katolikus „reneszánsz-szellemet” a jezsuitarend vitte szét, az egész műveit világon. Loyolai Szent Ignác és rendje volt az az új szervezet, amely éppúgy megértette az idők szavát és modernségében éppúgy egy korszak szellemi arcának leglényegesebb kiformalójává lett, mint voltak a benecések a romanizmus, a ferencesek és domonkosok a gótika idejében. A megújult Egyház szellemét, e megújulás lendületét hirdeti minden művük, rendjük egész „egyéniisége” realizmusával, racionalizmusával és harci hevével minden ellen, ami az Egyház egységén rést üthet. A rend adta az „athleta Christi” barokk eszményének legremekebb megtestesítőit, köztük egy Pázmányt, s a rend települései nyomán terjedt el Európaszerte a barokk építészeti stílus, mint egykor a gótikus a ferencesek nyomán, az a barokk stílus, mely lendületével, mozgalmasságával, pátoszával és nagyarányúságával oly hű tükre az ihlető jezsuita szellemnek. Krisztus e hosszas tanulmányokban edződött bajnokai az akkori modern technika minden eszközét fölhasználják az igazság terjesztésére: elsősorban a szónoklatot és a sajtót, átvéve a protestánsok nagyhatású fegyvereit, s főképp az iskolát tanrendjével, közös életével, színjátékaival. A barokk kor hierarkia-törekvései, teocentrizmusa, harci heve és pompaszeretete egyformán kifejeződnek a rend arcán, ezen a világtörténet két századát a maga képére formáló arculaton.

Utána, a piaristákon, az első határozottan tanításra alakult kongregáción kívül ily nagyszabású és egész világra kiható rendalapítás nincs, egészen a XIX. század második feléig, a szaléziánusokig.

A későbarokk formalizmusa, a rokokó fölvilágosított racionalizmusa nem kedveztek a vallásnak, sőt, ellenségei voltak, tagadták, vagy legjobb esetben nem vettek róla tudomást. Az ész és természet új mítosza kerítette hatalmába a lelkeket, a keresztény Isten-eszme helyett a deizmus határozatlan és passzív Legfőbb Lényének kultuszával, a „természetes erkölcs” ködös elvével, elvvel, amelyben éppen az alapfogalom a legtisztázatlanabb, legtöbbszörféle értelmű: az, hogy mi a természetes. Ész és érzelm, Legfőbb Lény és természet e mítoszában az ember fölszabadul a dogmatikus vallás minden kötöttsége alól, s mihamar önmaga lesz egyedüli mértéke önmagának, tetszése vagy nemtetszése egyetlen elve tetteinek, s a világot irányító princípium a fölvilágosodás egyetlen pozitív parancsa az ember számára: tedd, amit akarsz. A vallás helyét ez emancipált ember tudatában a haladás, emberméltóság és nemzetiesség eszméi foglalják el, s elsősorban a nemzeti eszme az, amely a vallással szinte egyenértékűvé válik: a XIX. század Európájában számtalan ember élt, akinek egyetlen vallása volt: hazaszeretete. Mindenütt megindulnak a nemzeti mozgalmak és kezdődik a múlt anakronisztikus hagyományainak végső fölszámolása: az európai térkép megrajzolása, illetőleg átrajzolása arra a formára, ahogyan a lelkekben már eleve élt. Az önálló egyházi államnak ezen a térképen nem jutott hely...

„Szabad egyház szabad államban” — ahogy Cavour

mondta — volt az új kor ideálja, a gyakorlati megvalósulás azonban itt sem volt ilyen eszményi: ez a sokszoros szabadság voltaképpen tagadás és tiltás is volt a katolicizmus felé, melyben, mint maradiságban, ultramontanizmusban, reakcióban, a dicsőséges emberi haladás legfőbb ellenségét látták. S ha ez üldözésben nem is jutott mindenütt kifejezésre, létrehozott egy katolicizmus elleni szigorú közhangulatot, melynek legfőbb igazolása az Egyház állam- és nemzetellenességének hirdetése volt. A liberalizmus, az autonóm modern ember szabadságvallása, a katolicizmust valóságos szellemi blokádnak alá vetette, eleve megtagadva tőle a jóhiszeműséget s az új nemzeti államokban való elhelyezkedésre való képességet.

Azok a tömegek, amelyek mindeddig megfértek a vallás és katolicizmus keretében, s amelyeket a fölvilágosodás propagandája mintegy életük egyik lényeges irányító elvétől fosztott meg, a filozófiákból megszülető társadalomelméletek mítoszában keresték a vallás pótlékát, elsősorban Marx történelmi materializmusában. A történelem mint anyagi tényezők függvénye jelenik meg e materialista szemléletben, s az egyes ember boldogsága is egyedül anyagi tényezők eredményének tűnik, az élet célja pedig az egyes ember e világi boldogsága s harca mint osztálynak azon más osztályokkal szemben, amelyek a boldogság anyagi eszközeinek birtokában vannak.

Nemzeti forradalmak, új államalakulatok, romantika és realizmus, tudományos fölfedezések, új filozófiák, osztályharc: e sokrétű és sokmozgalmú XIX. század uralkodó vonásait oly világossággal, mint távolabbi

szellemtörténeti korokét, ma még lehetetlen megállapítani. Bizonyára ebben is, mint azokban, föllelhető az a látszólagos paradoxon, amelynek belső ellentétei sajátos hullámzásukkal és feszültségükkel mégis megadják a korszak egységét. Nemzetiség és nemzetköziség, individualizmus és kollektívizmus, realizmus és romantika, valóságkultusz és álomnosztalgia bizonyval mind egy ilyen ellentétpár: belőlük alakul ez apróbb korszakokra bomló század belső ritmusa. S bár egyéniségei végtelen során, nagy költői, államférfiai tömegében vajmi nehéz megpillantani a korra legtipikusabb, szintetikus egyéniséget, leginkább e típust, e szintézist talán mégis egy egyszerű pap s egy kitűnő rendalapító személyében kereshetjük, aki éppúgy, mint egy Loyolai Szent Ignác a barokkot, Szent Ferenc a gótikát, mutatja égi fényvel koszorúzott arcán az egész kort: Bosco Szent Jánosban.

1934 április elsején, a megváltás jubileumi évének húsvétvasárnapján avatta ünnepélyesen szentté a római Szent Péter bazilikában XI. Pius pápa Don Boscót. A szenttéavatási mise evangéliuma után mondott latinnyelvű beszédében meggyőzően emelte ki a szaléziak alapítójának modernségét: „Mint követendő csodálatos példát akarjuk szemetek elé állítani Őt, mert különösképpen figyelemreméltónak tartjuk ... Az iránta sokszor megnyilatkozó bizalmatlanság nem volt képes eltéríteni Őt szándékaitól, s ezekhez bátran választotta az új idők viszonyainak megfelelő eszközöket és utakat”. Különösképpen figyelemreméltó és az új időkben álló: a Szentatya szavai éppen azt hangsúlyozzák, mennyire a „század gyermeke” volt a nagy szent,

„a század legnagyobb csodája”, ahogy Ratazzi, a liberális olasz miniszter mondta. Valóban, lehetetlen észre nem venni Don Bosco egyéniségében a XIX. század uralkodó eszméinek hatását, helyesebben azt, hogy e kor uralkodó eszméit krisztianizálja, állítja egy monumentális keresztény világvilágkép szolgálatába. Semmit nem ejt el, amit a század hozott, de mindezt, legmélyebb törekvéseit és hajlamait, a krisztusi álláspont alapján értelmezi, s ezzel megkapóan dokumentálja a katolicizmus örök korszerűségét, győzelmes szinkretizmusát.

Egyéniség és kollektivitás: a tizenkilencedik század uralkodó jegyei ezek, a felvilágosodásban önnön egyéniségének erejére rádöbbenő ember öntudata és ez öntudatos emberek tömeggé szervezkedése földi eszményeik elérésére. Nos, Don Bosco e kettősséget, tömeg s egyén ezen egyformán a boldogságvágyból fakadó kettősséget zseniálisan oldja meg, s mondhatjuk: e paradoxon összes megoldási kísérletei közül egyedül az övé tekinthető tökéletesnek. Teljes jogaihoz juttatja az egyént, még szociális kötöttségeiből is kiemelve, sőt, követeli az egyéniség minél erőteljesebb kibontását már magában nevelési rendszerében is, melynek lényege éppen az egyén erőinek megmozgatása önnön különvalósága kialakítására: nevelés az önnevelésre. Szemben azzal a passzív pedagógiai individualizmussal, amely Rousseau fölfogását jellemzi, ő az akciót, az egyén önkimunkálását hirdeti. Rousseau passzív: ideális neveltje elsősorban csak befogad, kitarja lelkét a benyomásoknak, a természet gazdagságának, hagyja, hogy hassanak rá, hogy a természet erői alakítsák ki. Don Bosco azt követeli neveltjeitől, hogy maguk legye-

nek önmaguk nevelői, hogy ne csak befogadjanak változás nélkül, hanem öntudatosan válasszanak jó és rossz közt, a jót válasszák és azt, ami fejlődésük szempontjából hasznos. Gyakorlati ez a neveie* a szó legmesszebbmenő értelmében, egyetlen elve a szeretet, nem filozófiai megfontolások eredménye tehát, mint akár Rousseaué, akár az egész tizenkilencedik századot betöltő neohumanizmusé. Mindaz, amit a modern pedagógia mint vezérelveket hangsúlyoz, megvan Don Bosco nevelésében: így a tanuló önmunkássága, az oktatás messzemenő gyakorlatiassága, a „természetes” és a munka-iskola, a játék szerepe az oktatásban, s megvan benne mindaz, amit a huszadik század nagy ifjúsági mozgalma, a cserkészlet valósít meg. Don Bosco, ez a ragyogó nagy egyéniség, egyéniségeket akar látni maga körül, sokszínűséget és nem uniformizmust; s ezzel voltaképpen a kor individualizmusát is szolgálja. Ez az individualizmus azonban nem az autonóm ember gőgje, hanem krisztianizált egyéniségkultusz: alapja a Caritas, az Isten teremtette egyének szeretete, s épp e szeretet parancsára a kiművelt egyén megszabadítása egyénisége teljes és végső kibontakoztatásának korlátaitól: az egyéniség önimádatától. Don Bosco az egyéniséget természetfölötti célok szolgálatába állítja, s megadja neki azt, amit az individualizmusnak ez a nagy kora megtagadott tőle: transzcendens távlatát. Az ő individumai nem hontalan lelkek, nem meghasonlottak és nem talajtalanok, hanem derűs és napsugaras lelkek; a század embere boldogtalan egyénisége teljes szabadságában, illetőleg abban a szabadságban, amit teljesnek vélt, az övé boldog ebben az igazi teljes szabadság-

ban, mely az egész egyént elismeri, elismeri azt is, ami az egyénben természetfölötti, lélek. A század individualizmusa életjavallás örve alatt egyetlen kétségbeesett tagadás, az övé egyetlen fölszabadult, öntudatos és boldog életjavallás.

Ezek a Don Bosco iskolájában fejlődött határozott egyéniségek, amilyen egy Savio Domonkos, egy Don Rua Mihály, éppen egyéniségük karitatív teljessége folytán nem elszigetelt alakok, hanem egy közös nagy és szent célban oldódnak föl. A kor nagy lelkében örök megoldatlan probléma egyén és közösség viszonya: vonuljon-e vájjon az egyén, különvalóságát féltve és gőgösen őrizve, a magány közösségfölötti szigetére, vagy tagadja-e meg ezt a különvalóságot s álljon be a kollektivitásba, egyetlen jelentéktelen cseppnek egy hullámozó tenger szürke végtelenségében? Don Bosco számára ez a probléma nem létezik. Amint individualizmusának, úgy kollektivitásának is a szeretet az alapja, s ez a szeretet nem tűr meghasonlást, ez csak teljességet tűr: a teljes ember szolgálatát a teljes, nemcsak e földre határolt boldogság érdekében. Parocchi bíboros, XIII. Leo pápa általános helynöke mondta 1884-ben a szalézi munkatársak római konferenciáján: „Mi különös ismertető jele van a szalézi intézménynek? Ha jól értettem meg, ha jól fogtam meg belső valóságát, az ő feladata, sajátos jellege, lényeges jegye ez: a kor szükségletei szerint gyakorolt szeretet.” S egyben rámutat e karitatív magatartás korszerűségére is: „Korunk csak a szeretet jótékonykodásai révén nyerhető meg a jónak”.

Valóban, Don Bosco egész ifjúságért kifejtett

munkája, amelyet tevékenysége legjelentősebb ágának jelölt meg a Szentatya is, nem egyéb, mint „a szeretet jótékonykodása”. Szenttéavatási beszédében mondta a pápa: „Emitt fiúkat látott kószálni a város utcáin. A számuk ijesztően nagy volt. A szüleik alig törődtek velük. Ez az ifjú népség teljesen elhagyatott volt. Atyai szeretettel gyűjtötte össze maga köré ezeket a gyermekeket s megkísérelte, hogy az ő sajtóságaos nemeslelkűsége és gyöngédsége által megnyerje hajlandóságukat”. Abban az időben, mikor az ifjúság vallásos oktatását, s ami ezzel egy, erkölcsi nevelését az állam elhanyagolta, óriási jelentőségű volt a szentnek ez a nevelő tevéknyisége. Azok az oratóriumok azonban, amelyekben ezeket a gyermekeket és fiatalembereket, akiket részben a nagyvárossá fejlődő Turin gazdasági lehetőségei is a piemonti fővárosba csábítottak, összegyűjtötte, nemcsak mint egy szomorú hiányt pótló intézmények jelentősek a korban: szellemük s a törekvés, amelynek megvalósulásai, a kor kollektívizmusának legnemesebb hajtásai. Mert Don Bosco éppen az elhagyott gyermekek apostola volt, éppen annak az osztálynak a gyermekeit gyűjtötte össze, amelynek világnézeti megszervezése a szocialista gondolatrendszer alapján abban az időben indult meg nagyobb arányokban. S azonfölül: iskoláiban nem kitűnő egyéni teljesítmények elérésére törekedett, hanem jó átlagra, itt is a közösséget tartva elsősorban szem előtt. Ipari és gazdasági iskoláit is ugyanez a szellem jellemzi; érthető, ha XIII Leó pápa nagyrabecsülte Don Bosco művét s bennük a Iterum Novarum eneklika gondolatainak legtisztább megvalósulását látta.

Nemzet és nemzetköziség: a század másik nagy paradoxona, megoldásra váró ellentéte. A kor, mely nemzeti forradalmakkal kezdődik s melynek derekát az új nemzeti államok megalakulása tölti ki, alkonyatán mintegy ifjúsága eszméit megtagadva a nemzeti keretek bomlását mutatja s e nemzeti kereteket figyelmen kívül hagyó osztályok nemzetközi szerveződését. Az a kozmopolita szellem, amelyet az Egyház sajátjává akart tenni a század sovinizmusa s amit mint az Egyház elleni legfőbb vádat hangsúlyoztak, a századvég társadalmi és művészeti ideálja lett.

Don Bosco egyéniségében és iskoláiban, egész pedagógiájában itt is remek szintézist alkotott, sikeresen egyeztette össze a nemzeti érzést és szellemet a nemzetfölötti, de nem nemzetellenes, eszmékkel és értékekkel. Mester János, a szent pedagógiájának egyik legkiválóbb magyar ismerője írja: „Don Bosco nem egyetemes embert akart nevelni, hanem először is olasz keresztény embert és csak később mutatta meg, hogyan lehet a kereszténység egyetemes eszményét több világrész sajátos talajában meggyökereztetni. Az olasz nemzeti nevelésnek alig lehet tökéletesebb alakját elgondolni, mint a Don Bosco-féle”. A szalézi fölfogás szerint különben is a szent egész pedagógiája nem egyéb, minthogy az édesanyjától ellesett, az evangélium és az olasz közmondások bölcsességéből fölépült nevelői gyakorlatot elmélyítette, rendszerbe foglalta, kitűnő gyakorlati rendszerbe és százazrekre alkalmazta. „Ez a forrás — az egyszerű piemonti parasztasszony példája — magyarázza meg, írja Mester János, hogy Don Bosco módszere annyira megfelel az olasz lélek fő vonásainak”.

„Az olasz, folytatja, szereti a családot, a gyermeket s a családiasságot a társadalmi érintkezésben: Don Bosco nagy családdá avatja intézeteit és iskoláit. Az olasz nagy individualista, féktelen szabadságra áhítzik: Don Bosco kifejleszti a szabadság módszerét. Az olasznak apraja-nagyja szereti a vidámságot, derűt, elelvenséget: Don Bosco házai és oratóriumai a vidámság otthonai. Végül az olasz kedveli a művészetet, a zenét: a szalézi házakban a többi művészetek élén mindenütt otthonos a zenekar és az ének minden nemes formájában.”

A nevelés nemzeti vonásai természetesen nem zárják ki annak egyetemességét: Don Bosco neveltjeit a legeszményibb nemzetfölötti közösségnek, az Egyháznak s a katolicizmus egyetemes életének teszi tagjaivá, a nélkül, hogy ez az egyetemesség a nemzeti különállóság és jelleg rovására menne. A XIX. század minden kozmopolita törekvése szükségképpen zárta ki a nemzetiség fogalmát, aminthogy minden sovíniszta vonása eleve kizárta a kozmopolitizmust s a század jobb lelkei éppen a miatt a kettősség miatt szenvedtek legtöbbit. Sikerült ugyan oly ideálokat vetíteni ki lelkükből, amelyek e paradoxont látszólag megoldották, ez a föloldódás azonban inkább volt a lírai extázis egy-egy pillanata, mint a reális életre alkalmazható végleges kiegyezés. Ez ideálok egyike a „világszabadság” gondolata, úgy, mint Petőfi eszmevilágában megjelenik; csakhogy ez a világszabadság az ő esetében a segesvári csatasíkon ért végéhez; másokat meg végighajszolt a század összes nemzeti forradalmain és szabadságharcain, a nélkül, hogy a szabadságnak ezt az ideális, fennkölt formáját

megtalálták volna. Egyetlen realizálható formája van ennek: a katolicizmus szabadsága, melynek alapja a nemzetek különbözőségét is egybefogó szeretet, ugyanaz a szeretet, amely kollektivitás és egyéniség ellentétét is föloldja: szeretete az egyéninek, itt nemzetinek s ugyanakkor e szeretet nevében az egyéni, nemzeti egyetemes transzcendens eszményiség szolgálatába állítása, — újra csak az Egyház teremtő szinkretizmusának jegyében. Don Bosco alapítása, ez a tipikusan olasz iskola, egy egész világ meghódítására lett képes: a szálezi misszionárius, egy Cagliari alakja, mindennél ragyogóbb szimbóluma nemzet és egyetemesség e remek szintézisének.

Még egy ellentétpárra utaltunk a század lelkében: álom s való, realizmus és romantika sajátos kettősségére. A tizenkilencedik század a fölvilágosodás gondolatrendszerének örököse, annak a gondolatrendszernek, amely szakított az „Isten kegyelméből” elvvel, azaz azzal a világnézettel, amely a földi történelmet s jelenségeket mint Isten kegyelmének történéseit s megnyilvánulásait fogta föl. A barokk teocentrizmus világa összeomlik, kezdve attól, hogy az „Isten kegyelméből” való uralkodó eszményét a népjogok eszményei váltják föl, egészen addig, hogy a deizmusban a, szellem egy passzív és hideg Isten-fogalmat emel a világ fölé, valakit, aki megindította a világ mekanizmusát, de abban a megindítás pillanatától fogva közvetlen részt már nem vesz. Az antik materializmusnak ebben a recepciójában a tekintet az égről a földre, az érdeklődés a dolgok misztikus és transzcendens kapcsolatai a skolasztikus realizmus elképzelései helyett egy pusztán materialisztikusan

értelmezett természet felé fordul. S e fordulatával a szellemnek az új természettudományi föllendülés jár együtt: a transzcendens kötöttségeitől fölszabadult autonóm ember a természet világában akar érvényesülni, úrrá akar lenni a természet fölött s közben rabjává válik a természetnek, lelke megreked a materializmus természettudományos pesszimizmusában. A lélek azonban, mintegy akarat ellenére, föllázad e materializmus ellen s míg egyfelől tisztán tudatában van határoltóságának, a lét szörnyű, nihilizmusának, másrészt szabadulni akar bilincseiből s ösztönösen, szinte élet-ösztönszerűen menekül a fikció, az álom képzelt világába. A kor költőiben, különösen a század második felében, mikor a vallás helyébe emelt emberméltóság és hazafiság eszméi is megfakulnak, közös ez az álomnosztalgia, az a szemlélet, amelynek egy magyar költő így adja tömör és jellemző összefoglalását: „Hazudva szép csak s tűrhető az élet”. Jellemző, hogy Európaszerte a materializmus diadalának tetőpontján virul föl a neoromantika, lírában és drámában egyformán: tipikusan ennek a „hazudva szép csak s tűrhető az élet” szemléletnek a jegyében.

Don Bosconak az a „rendszere”, amely nevelési elveiből, magatartásából elemezhető ki s állítható össze, — s amely távolról sem „rendszer” a szó filozófiai értelmében — a századnak ezt a paradoxonát is szerencsésen megoldja, egyszerűen azzal, hogy a század emberét, a természettudomány és a munka tiszteletében fölnőtt embert, beleállítja a katolicizmusba s a munka és természet mellett az „álom” vágyott világát a vallás pozitív túlvilágával helyettesíti. Krisztianizálja a század

realizmusát s ez nemcsak a szent apostolkodásában nyilvánul meg, nemcsak iskoláinak a gyakorlati szükségletekhez és pályákhoz alkalmazásában, hanem a szalézi rend egész jellegében is, melynek lényege a legmesszebbmenő és legrugalmasabb realizmus, a minden vonalon való számolás a modern élet követelményeivel. S a szaléziánus szabályzat, úgy, ahogy Don Bosco megszerkesztette: oly kongregációt akar alapítani, amely különösképpen megfelel a mai idők szellemének. S a regula, amelyet IX.Pius tanácsára leírt, voltaképpen a gyakorlat kodifikálása: húszévi oratóriumi tapasztalat törvénybe iktatása.

Már szervezetének a többi rendekhez képesti lazasága, fegyelmének kevésbé szigorú volta is mintegy a modern élet üteméhez és a megváltozott föladatokhoz való alkalmazkodást jelenti; de megnyilatkozik ez a modernség ezen új szerzetesség egész magatartásában is, abban, hogyan helyezkedik el a világban, hogyan igyekszik szinte eltűnni benne, beleoldódni, hogy annál hathatósabban, mert észrevétlenül munkálkodhassék.

Don Bosco szándéka itt is találkozott IX. Pius pápa tervével s ahogy megvalósult, egyben azoknak az időknek szellemét is magán viseli, amelyekben szégyen volt a papság s az egyháziak mindenütt üldözésnek voltak kitéve a liberális szellemű új Olaszországban. Semmi különlegesség a ruházatban nem különbözteti meg a szaléziánust, semmi különleges ájtatosság! gyakorlattal nem kelti föl a figyelmet. „Kíséreljen meg — ajánlotta IX.Pius — minden szaléziánusból Isten Egyházába szerzetest formálni, a világban pedig jogai tel-

jes birtokában levő polgárt.” Polgári és politikai körülményeik gondos figyelembe vétele, a reális valóság teljes elismerése jellemzi Don Bosco művét, de ez a realizmus nem magáért való, ennek transzcendens távlatai vannak. A század embere a valóság fojtogatásából menekült az álom illúziói közé; Don Bosco embere nem fuldokol a valóságban, mert érzi fölötte az eget s nem menekül ebbe az égbe, mert úgy érzi, ugyanolyan teljes jogú polgára annak is, mint a valóságnak. Valóság és illúzió szakadékát ő áthidalja, két valóságot, egyformán erőteljes valóságot állít a modern ember elé: a föld és az ég, a test és a lélek realitását, a lélektől megszentelt test nagy keresztény valóságát, amelynek értelmében már nem kell menekülni, hanem igenis bele kell állni teljesen a valóságba, át kell azt lelkesíteni, krisztianizálni kell a modern életet, javalva azt és nem tagadva. Ezzel a keresztény fölfogással épít hidat a fölé a szakadék fölé, mely a század lelkében tény és vágy közt sötétlett: a vágyat is ténnyé tette s a ténnyt is megnesemesítette, készületté a vágy országára. S ezzel természetesen jár együtt a pesszimizmus megszűnése: a don-boscói lélek harmonikusnak látja a létet, egyensúlyt teremt magában, tehát erőteljes, vidám, tevékeny és derűs, egy új „athleta Christi”-típus megvalósítója. A „hazudva szép csak s túrhető az élet” kegyetlen és nihilista paradoxonának ezzel vége: itt az, ami a dezilúziós szemlélet számára „hazugság”, életet átható s irányító főntebb valóság lesz.

Így áll előttünk Don Bosco s műve a korban, mint legnemesebb szintézise mindannak, amit ez a paradox korszak magában foglal s hasonló fölmérhetetlen jelen-

tőségében, mint amilyen fölmérhetetlenül jelentős volt egy Szent Ferenc vagy Szent Ignác a maga korszakára. Tagadhatatlan: Don Bosconak ez a jelentősége túlzottan tűnhetik, de bizonyosan csak azért, mert a század ilyen szintetikus látásához, mintegy madártávlati képéhez hiányzik még a távolság, hiányzik még az a távolság, amely lehetővé teszi az egymásnak látszatra ellentmondó vonások összefoglalását s a típusok kiválasztását. Meggyőződésünk szerint azonban Don Boscót máris láthatjuk a kor ragyogó típusának, olyan egyéniségnek, aki a modern idők, *elsősorban* a XIX. század paradoxonát megoldotta, az egymásnak ellentmondó elemeket egységbe foglalta.

Egyéniségének modernsége mindenki előtt nyilvánvaló közkézen forgó népszerű életrajzaiból. Nyilvánvaló elsősorban az ifjúságért folytatott munkájában, nyilvánvaló irodalmi működésében és sajtóapostolkodásában, mindazon ténykedésében, amelyben az Egyház ellenségeinek fegyvereit véve át önnön fegyvereivel verte vissza a támadót. A jezsuita harci hévre és tevékenységre kell gondolnunk Don Bosco nagyszabású munkája láttán; valóban, a korszerű szellemi, technikai lehetőségek korlátlan kihasználását az Egyház támadóival szemben először a Jézus Társasága hangoztatta különös erővel, ők állították mindenütt a rekatolizálás szolgálatába az iskolát, a nemzeti nyelvet és a sajtót, éppúgy, mint ahogy Don Bosco is, iskola, irodalom és sajtó útján fejtett ki páratlan munkát.

Nevelési rendszerének főbb elveit már láttuk nagy vonásokban. Mester János következőképpen rendszerezi Don Bosco nevelői eljárását: megkülönbözteti benne

a „negatív nevelést”, amelyet a szent „megelőző módszernek” nevez, s aminek lényege: nevelés az önnevelésre. Állandó fölügyeletet gyakorol, de ez a fölügyelet soha nem terhes, nem kicsinyes. Erre a vidám, mindent megelőző és a gyermeket állandóan szem előtt tartó fölügyeletre maga adta a legszebb és legleleményesebb példákat. A fölügyelet eredményét följegyezte, gondos naplót vezetett és vezetett növendékeiről. A hibák elkerülésével azonban nem elégszik meg: tudatosan törekszik arra, hogy „kiművelje a gyermeknek minden képességét és kifejlessze minden nemes hajlamát”. Ennek a „pozitív nevelésnek” a területét így oszthatjuk föl: „1. Észszerű neveléssel nemes gondolkodásmódot, biztos életfelfogást gyökereztet meg az elmékben. 2. Nemes jellemet, tisztult érzellem- és akaratvilágot nevel bizalomra, szeretetre támaszkodva. 3. Az előbbi két cél megvalósítására és természetfölötti magaslatra emelésére legszükségesebbnek és leghatásosabbanak tartja a buzgó, vallásos életet.” Pauler Ákos írja erről a szaléziánus pedagógiáról: „Rousseau és Don Bosco a pedagógiai supernaturalizmus hívei. Amaz azért enged szabadságot a gyermeknek, mert meggyőződése szerint az eredetileg jó és romlatlan természet csak úgy tud a maga erényeiben zavartalanul kibontakozni. A szaléziánus nevelő azonban azért kerüli a kényszert, mert tudja, hogy Jézust csak szabadon lehet követni, s mert hisz az isteni kegyelemben, amely nem hagyja el azokat, kik az Üdvözítőt a maguk gyermeki ártatlanságában meg tudták szeretni ...” A szaléziánus pedagógia szerint az oktatás és művelődés nem öncél, hanem eszköz az erkölcsi

jellem megszerzésére. „Nem a gyermek van a tudomány kedvéért, hanem a tudomány a gyermek kedvéért.”

Talán legplasztikusabban világítják meg, mert éppen az ellenkező oldalról jönnek, a pozitivistá Lombroso szavai a szalézi pedagógia jelentőségét: „Aszaléziánus intézetek a bűnözés megelőzésére és elhárítására lángelmével tervezett olyan erős hatalmat jelentenek, amilyen még Itália területén soha nem volt s amely a maga nemében egészen egyedül álló.”

Abban az időben, mikor Don Bosco nagyarányú munkássága megindult Turinban, három veszedelmes eszmeáramlat is előntötte Piemontot, elsősorban az ifjúságra hatva: politikai eszmék zűrzavara, heves antiklerikalizmus és a valdensek eretnoksége. E három áramlat szolgálatában egy jól szervezett, ügyesen szerkesztett sajtó dolgozott, s vele szemben kevés volt Don Bosco prédikálása, ide hasonló fegyver kellett: sajtó. 1844-ben alapította meg, átérezve a veszély és a szükség egyforma nagyságát, a Katolikus Könyvtárat.

Mint író, elsőnek életrajzzal jelentkezett: egykori iskolatársának és szemináriumi kollégájának, a fiatalon elhalt, szentéletű Comollo Lajosnak írta meg az életrajzát.

Második műve polémia volt a valdensek ellen. Ennek a XII. századba visszanyúló eretnokségnek, mely ellen különben Szent Ferenc is harcolt, eszméi új heveséggel kezdtek hódítani Észak-Olaszországban a század közepén. Elveik a következők: elvetik a pur-

gatórium létezését, a szentségek közül mindössze ketőt fogadnak el, melyek csak látható jelei s formái a láthatatlan kegyelmeknek, melyek hasznosak a híveknek, de nem elengedhetetlenül szükségesek az üdvösséghez; a hit forrásának egyedül a bibliát tartják, elvetik tehát a szent hagyományt, a képeket, ereklyét, a Szűz Mária és szentek segítségül hívását s ünnepeiket, a hozzájuk intézett imádságokat, tiszteletükre gyertyák és tömjén égetését; elvetik a misét, a fülgyónást, az utolsó kenetet s a holtakért imádkozást, a böjtöt és hústól való megtartóztatást bizonyos időkben, a körmeneteket és búcsú járásokat, a cölibátust és a szerzetesi életet. Don Bosco ezzel az eretnokséggel szemben fejtette ki világos iratokban a katolikus tanítást, s ennek tanait cáfolta közérthetően. E propagandafüzetek, kitűnő stílusuk, érdekességük és mérsékelt áruk folytán, páratlanul elterjedtek; a Katolikus Olvasmányok megrendelőinek száma csakhamar elérte a tizennégyezret.

A protestáns válasz 1853-ban egy ingyenes és nagyarányúan terjesztett almanach volt. Erre Don Bosco sürgősen egy katolikus almanachot szerkesztett, s ez, az *Il Galantuomo* volt az első ilyenfajta katolikus könyv Európában. Kiválóan megszerkesztett munka ez, minden benne van, ami az érdeklődést fölkelti s ami hasznossá, szinte nélkülözhetlenné teszi, elsősorban az egyszerű népek körében: naptár, asztronómiai utasítások, vásárok jegyzéke, tréfák, költemények, s közül erkölcsi és vallásos reflexiók, épületes és mulattató anekdoták.

Irt ezenkívül számtalan művet még, tankönyve-

ket, köztük még matematikait is, egyháztörténetet, szentek történetét, s megírta, a liberalista-soviniszta munkák ellensúlyozására, Itália történetét is, kellően hangsúlyozva mindenütt a katolikus vonatkozásokat. Iskolai színdarabokat is írt. A sajtó alapításával, a tollnak újólag az Egyház szolgálatába állításával irányt mutatott s a szalézi rend egy nagyjövőjű munkássági területét nyitotta meg.

Ezeket az írásműveit a nagy műveltség mellett a nagy lélekismeret jellemzi, az olvasók hajlamainak, érdeklődésének és szellemi szintjének ismerete. A mellett stílusuk a legszebb olasz stílusok egyike, annyira, hogy iskolákban is olvastatják, mint a tisztaság és világosság mintáit.

Ha végigpillantunk Don Bosco pályáján, alkotásai végtelen során, iskoláin, oratóriumain, a szalézi rendalapításon és missziókon, irodalmi munkásságán, templomépítésein, melyek közt a legnagyobb a Segítő Szűzanya turini temploma, a szaléziak női ágán és a munkatársak intézményén, azonfölül óriási pasztorációs tevékenységén: lehetetlen nem éreznünk már ez életmű rendkívüli arányain is a természetfölöttiség hangulatát, s lehetetlen be nem látnunk, hogy egy ember, bármilyen erős fizikumú s remek szellemi képességekkel megáldott is, egy rövid élet alatt mindezt végrehajtani természetfölötti segítség nélkül nem képes.

Valóban, Don Bosco egész életútján ott vannak, a gyermek első eszméléseitől a haldokló utolsó szaváig, a természetfölötti segítség jegyei. Elhivatott volt ő,

akit legkedvesebb égi pártfogója, a Boldogságos Szűz, álmokkal és sugalmakkal vezetett és ösztönzött. A gyermek, aki a piemonti mezőn megszámlálhatatlan vadállat közt találja magát álmában, s aki előtt egy égi asszony e vadakat bárányokká változtatja, mondván: ezt kell neked is tenned, a szelídség hatalmával és a szeretet erejével, — a Boldogságos Szűz választotta, Isten fölkentje, az a kiválasztott, akire a nagy mű, a XIX. század krisztianizálása vár. S az álmok ismétlődnek, előre jelentik a rend alapítását, előre a turini Segítő Szűz templomának megépítését, előre a szaléziánusok nagyszabású missziós sikereit. S ez a kiválasztott egyszerű parasztfrcska volt, egy szegényes majorban élő parasztember fia. Nem csodálatraméltó-e a Gondviselés bölcsesége, mely mindig „korszerűen” választ? A XIX. század demokratizmusában ki lehetett volna alkalmasabb a nagy föladat vállalására, mint éppen egy nép legalsóbb rétegéből jött ember?

A gyermekeken már látszanak a rendkívüliség jelei. Pusztai kis pajtásainak katekizmust magyaráz, felnőtteket meghat ájtatossága példája: testi képességeit megható kedvességgel állítja buzgalma szolgálataiba: valóságos cirkuszi mutatványokat rendez, tornászik és bűvészkedik, hogy közben elénekeltesse pár szent éneket, elmondathasson pár imádságot nézőivel. S nem megindító kép-e a kisfiú, aki csengő énekszóval csalja a felnőtteket egyéb látványosságoktól és szórakozásoktól, az istentiszteletre? Mintha az ősi olasz lélek ragyogó készségei támadnának föl benne töretlen erővel, ezek a csodálatos képességek, melyek megragyogtatják test és szellem tudását, állandóan az

egész ember akciójával, mozgékonyságával, vállalkozó kedvével és könnyedségével. Talán nem kell félnünk a szótól, melyet itt szinte történelmi értelemben használunk: az ősi „komédiás” attitűd éled föl benne, az, ami egy Néri Szent Fülöp egyéniségét is jellemzi.

De a gyermekség nemcsak idill, zöld mező és énekszó, hanem kemény szenvedés is. A kis Bosco János kétéves, mikor elveszti apját (1815-ben született), hárman maradnak testvérek, ketten édestestvérek s egy mostoha, jóval idősebb náluk, akinek később legfőbb célja az lesz, hogy a szent útját nehezítse, hogy iskolába jutását, pappá levését gátolja. De az apa elvesztéséért kárpótolja az anya okos szeretete. Ez az egyszerű parasztasszony páratlan bölcseséggel, az istenfélelem szellemében nevelte mindkét fiát, oly nagyszerű példáját adva a keresztény nevelésnek, hogy a szalézi rend méltán tiszteli benne pedagógiája alapvetőjét.

A gyermek hamar elkerül a szerető édesanya mellől, szolgálni kénytelen, s itt alaposan beletanul a gazdálkodásba, később egy szabónál van kvártélyban, s itt a szabómesterséget tanulja meg, oly jól, hogy később első oratóriumi növendékei elszakadt ruháit maga javítgatta. Két szentéletű pappal kerül kapcsolatba, az egyik egy vidéki plébánián él, Don Calosso; magához veszi Boscot, tanítja, s még összekuporgatott vagyonát is ráhagyja, de a fiú erről nemesen lemond a rokonok javára. A másik Don Cafasso, akit később az Egyház boldoggá avatott, hosszú időn át volt gyóntatója és tanácsadója a szentnek, s élete legdöntőbb pillanataiban irányította mindig a helyes

útra, ferencesek helyett a világi szemináriumba, majd a turini papi továbbképzőbe, s ő állt mellette tanácsaival a rendalapítás és oratóriumszervezés kezdeti nehézségei közt. Később bekerül egy Turin melletti kisvárosba, egy kávéházban talál keresetet, s közben megtanulja a cukrászművészetet, oly ügyesen, hogy a gazda hajlandó lenne állandóan alkalmazni, de Bosco János nem enged: forrón él benne a papság vágya. Ekkor kerül kapcsolatba, meleg barátságba Comollo Lajossal, akiről majd első életrajzát írja, de a szentéletű barát hamarosan meghal. Ez a második eset, hogy szívéhez igen közelállót szólít el a Gondviselés, az első Don Calosso halála volt. Az isteni bölcsesség tervszerű munkája ez is: elvette tőle mindazt, amihez túlságosan ragaszkodott a földön, hogy ezután ne ragaszkodjék, csak ahhoz, ami égi.

Gasparri bíboros mondta egy alkalommal, hogy őt mindig Don Bosco gyermekkorá érdekelte legjobban. „Csodálatos ez a gyermekség, igazán csodálatos. Teljesen megfelelt későbbi életének. Mintha az Úr Isten elő akarta volna készíteni őt mindarra a nyomorúságra, amely később szükségszerűen útjába akadt. És ezzel nem is annyira arra a harminchatféle mesterségre gondolok, amelyet meg kellett tanulnia, hanem kis lelke minden megpróbáltatására.”

Valóban előkészület ez a gyermekkor a későbbi nagy tettekre. S hogy a kiváló tehetségű gyermek nem rekedt meg, mint annyi más tehetség, a paraszti sors jelentéktelenségében, az elsősorban az édesanya érdeme, aki mindig támogatta törekvéseit. Mellette azonban ott van Don Bosco másik édesanyja: a Bol-

dogságos Szűz, akinek édesanyja ajánlotta magzatát, — az ő pártfogása vezette végig választottját a küzdelmes ifjúságon, hogy majd apostola legyen a hasonlóan küzdelmes ifjúságú gyermekeknek.

Azoknak az oratóriumoknak, amelyekben a gyermekeket összegyűjtötte, a kezdetei messzire nyúlnak, voltaképpen még vissza az első ifjúság idejébe. Moncuccóban, ahol béresgyerek volt, az iskolában gyűjtötte össze barátait, együtt mentek templomba s együtt végezték a keresztiúti ájtatosságot. Később Chieriben tanuló társaival megalapította a Vidámság Társaságát (Allegria); vallási és iskolai kötelességük pontos teljesítése mellett a tagoknak állandóan vidámaknak kellett lenniök; aki káromkodott vagy illetlen dolgokat beszélt, azt kirekesztették. Ezt a társulatot aztán vakációban otthon, Castelnuovóban is megszervezte. De az oratóriumok voltaképpen kezdete 1841 december 8-i ünnepéhez fűződik; ekkor találkozott Don Bosco első oratóriumi növendékével, Garelli Bertalannal. Szentmiséhez öltözött, mikor arra lett figyelmes, hogy a templomszolga kikerget a sekrestyéből egy fiút és ütlegeli. Közbelépett, védelmébe vette a fiút, mise után elbeszélgetett vele és hittanra kezdte tanítani. Legközelebb Garelli már hat társát is magával hozta, még két gyermeket küldött Don Cafasso. Így kezdődött az oratórium. 1842 gyertyaszentelőjén már húsz, gyümölcsoltóján harminchat volt a tanítványok száma. Éveken át kellett helyiségről helyiségre vándorolnia az egyre növekvő oratóriumnak, melyet hol csendháborításért jelentettek föl, hol rendzavarásért; hosszú időn át szabad ég alatt tartották játékkal egybekötött

összejöveleteiket, míg innét, egy bérelt mezőről, is kiszorultak. Ekkor egy Pinardi Ferenc nevű ember bérbeadta neki egy fészer-szerű helyiségét. Itt rendezkedtek be, kápolnát emeltek a helyiség egyik felében, másik felét tanuló- és játszóteremmé alakították. Ekkor, 1846-ban, már hatszáz növendéke volt. Don Bosco fölhívta édesanyját is. Margit mama fájó szívvel hagyta ott a megszokott otthon, de megértette fia szándékát s vele ment, hogy gondoskodó anyja legyen az elhagyott gyermekeknek. 1846 végén már kivehettek az egész Pinardi-házat.

Eddig csak bejáró növendékei voltak, szállást nem adhatott nekik. De 1847 májusától fogva már végleges otthon is nyújtott. Ekkor egy este, szakadó esőben, egy árva kőművesgyerek vetődött hozzájuk, szállást és ennivalót kért. Ott tartották, a konyhában ágyat vetettek neki: ez volt az első szalézi hálóterem. Nemsokára már hét fiúról gondoskodtak így.

1851-ben Don Bosco megvette a Pinardi-házat, nemsokára fölépítette a Szalézi Szent Ferenc tiszteletére emelt templomot, majd háromemeletes menhelyet épített, ehhez később új szárnyakat, műhelyeket és tantermeket. A szükséges pénzt szinte csodálatos úton szerezte meg: mindig kapott nagyobb összeget a jótevőktől, amikor éppen esedékessé vált a fizetés. így, ilyen tőke nélkül épült föl később a Segítő Szűzanya temploma is, melyről Don Bosco azt mondta: Szűz Mária maga építette magának.

Ebből az oratóriumból nőtt ki azután a szaléziak társasága is, melynek szabályzatát Don Bosco közvet-

len munkatársai tanácsára, IX. Pius pápa határozott utasítására dolgozta ki.

Mint életének minden jelentősebb eseményét, álom jelentette a szalézi missziókat is Don Boscónak. Csakhamar el is indult az első misszionárius-csapat Dél-Amerikába, s ezt hamarosan mások is követték, úgy hogy ma már a világ minden táján működnek szalézi hithirdetők.

A hihetetlen munka, gyóntatások, pasztoráció, kimerítették a szervezetét, bármilyen hatalmas volt is. 1874-ben fogadta el végleges szabályzatát a szentatyja, egyelőre tíz évre, majd 1884-ben végérvényesen. Ekkor az alapító már erősen betegeskedett. Még tett nagyobb utazásokat, így Spanyolországba és Franciaországba; mindenütt óriási lelkesedés fogadta és megtérések és csodák jelezték útját. De már menthetetlen volt. Kedves növendéke, Cagliero, aki az első missziós raj vezetője volt s később bíboros lett, Amerikából csodálatos álom intésére sietett haza mestere betegágyához. Utolsó napjaiban a nagybeteg még egyre rendje sorsával foglalkozott. „Mondjátok meg a fiúknak, — üzente — hogy várom őket a mennyországban! A szószékről pedig szüntelenül a gyakori szentáldozást és Szűz Mária tiszteletét sürgessétek.” A Szüzanya és az Eucharisztia kultusza: ez volt rendjének szánt testamentuma. 1888 január 31-én halt meg.

1929 május 16-ig Don Bosco földi maradványai a Valsalice-i sírboltban nyugodtak. Ekkor emelték ki innét, hogy a boldoggáavatással kapcsolatos azonosítási eljárásnak alávéssék, s a turini Segítő Szüzanya templom oltárán helyezték el.

Ugyanezen év márciusában, Szent József ünnepén, olvasták föl a vatikáni Konzisztórium termében a boldoggáavatáshoz szükséges csodákat elismerő dekrétumot. Ezen a napon, mely egyben hivatalos ünnep is az olaszoknál, „egyetlen ujjongó harmóniában olvad össze az emberek szíve”, — mondotta beszédében a szentatya. — „Szinte azt hihetné az ember, hogy maga Szent József is megbízást kapott arra, hogy kivegye a részét legtisztább jegyese szolgálójának megjutalmazásában. Hiszen tiszteletreméltó Bosco János kimondhatatlan tisztelettel és szeretettel vette körül a Segítő Szűz Mariát, akinek neve örökké élni fog mindenütt, ahol szalézi művek és szalézi szerzetesek vannak szerte a világon, s akinek neve immár elválaszthatatlan Don Bosco nevével/’

„Ugyanezt a szépséges, gyengéd és jelentős összefüggést sugározza felénk — folytatta a Szentatya — az események összetalálkozása, melyre a szalézi ügyvivő célzott beszédében. (T. i. a dekrétum közvetlenül a római kérdés, a Vatikán s Olaszország viszonyának rendezése után látott napvilágot.) Az összefüggés, ha mégoly bensőséges is, mégis szembeszökő. Mert hiszen hogy Don Bosco valóban hűséges szolgálója volt egyházának, azt a Szentatya magának Don Bosconak ajkáról hallotta (1883-ban XI. Pius még mint egyszerű pap több napot töltött Turinban Don Bosco társaságában). Tőle hallotta azt is, hogy a most megoldást nyert sajnálatos konfliktus erősen foglalkoztatta gondolatait. Természetesen a bölcs és szent ember lelkében nem érte volna be akármilyen megoldással: ő mindazokkal ellentétben, akik hosszú idők óta minden

józan mérlegelést félretéve úgy képzeltek, hogy ezt a kérdést mindenáron el kell intézni valahogyan, a békét és a megoldást csak Isten és az Egyház dicsőségének, valamint a lelkek üdvösségének szem előtt tartásával áhította.”

Annak a kiváló egyéniségnek, aki a XIX. század harcaiban jó olasz volta megtagadása nélkül oly erős támasza és oszlopa volt az Egyház ügyének, oly jelentős közvetítő a szembenálló felek közt, hogy egy Bismarck jónak látta tiltakozni befolyása ellen, — ennek a kiváló egyéniségnek szebb alkalommal nem juthatott volna osztályrészül a boldoggányilvánítás dicsősége, mint éppen ezen a napon, mikor az Egyház és Állam kibékülésének öröme töltötte be a keresztény világot.

öt évvel később, 1934 április elsején, a pápa szenttéavatta Don Boscot.

A gyermek, aki a szegényes olasz major melletti réten maga köré gyűjti a kislányokat, hogy elmagyarázza nekik a katekizmust, elismételje a vasárnapi szentbeszédet, a kis akrobata, aki a környék népeit elszórakoztatja mutatványaival, hogy közben elimádkoztasson velük néhány Miatyánkot, az álmodozó, aki előtt farkasok báránnyá változnak s a harag szelídséggé enyhül — e gyermek, aki sírva ül az olasz parasztház küszöbén, kiűzve otthonról, s befogadást kérve itt az idegeneknél, vájjon sejtette-e, hogy az a munka, amelyre oly szilárd hivatást érzett magában, egy korszak legnagyobb szabású tette lesz? Ez az élet, melyben „természetessé lett a természetfölötti”, megnevelve, az isteni kegyelem fényében megtisztítva mu-

tatja mindazt, ami a korban erő és tehetség, vágy és fájdalom, lehetőség és hajlam volt. Ma, amikor a múlt század bomlástünetei után egyre határozottabban áll a lelkek előtt az Egyház egész középkorias nagyszerűségében fölfogott egyetemessége, mikor a szociális Egyház szeretettel hajol a szenvedő emberiség fölé, Don Bosco nagysága mind fényesebb lesz előttünk, egyénisége mind zseniálisabbnak tűnik; a kor nagy lángelméje ő, „korunk szentje”, aki benne állt mindennapjaink életében, híven a krisztusi szóhoz, mely lelkek halászává teszi az apostolt, — a korban állt s a kor megnemesített lelkét emelte föl. Benne, mint egy Szent Ferencben a gótikát, Szent Ignácban a barokkot, láthatjuk, égi ragyogásban, a szentség tisztultságában, korunkat, melynek ő mutatta meg a nagy tömegek számára is alkalmas utat az egyetlen szintézis, az egyetlen megnyugtató, tartós boldogság felé.